

Urszula Abłazewicz-Górnicka

Uniwersytet w Białymstoku

Rodzina a kapitał społeczny. Wybrane problemy teoretyczne i badawcze

ABSTRAKT W artykule uwaga została skoncentrowana na rodzinie jako źródle kapitału społecznego. Przedstawiono wybrane problemy definicyjne oraz badawcze dotyczące funkcjonowania kapitału społecznego w kontekście przemian więzi rodzinnych, struktury rodziny i pokrewieństwa. W pierwszej części zarysowano miejsce, jakie zajmuje rodzina w teorii i typologii kapitału społecznego, ze szczególnym uwzględnieniem podziału na wiążący i pomostowy kapitał społeczny. Kolejna część poświęcona jest konceptualizacji rodzinnego kapitału społecznego. Zwrócono uwagę na zróżnicowanie dostępu do zasobów społecznych wewnątrz rodziny. Artykuł kończy omówienie relacji między zmianami społeczno-kulturowymi a kapitałem społecznym. Przedmiotem zainteresowania są zmiany wzorów życia rodzinnego i ich znaczenie dla zasobów kapitału społecznego.

SŁOWA KLUCZOWE

KAPITAŁ SPOŁECZNY,
RODZINA, WIĘZI RODZINNE,
WIAŻĄCY KAPITAŁ
SPOŁECZNY, POMOSTOWY
KAPITAŁ SPOŁECZNY

Wprowadzenie

Sieci i więzi społeczne oparte na zaufaniu i wzajemności stanowią szczególny rodzaj zasobów, którymi dysponować mogą jednostki, rodziny, grupy sąsiedzkie, organizacje i szersze społeczności, których mobilizacja pomaga w osiągnięciu zarówno prywatnych, jak i publicznych celów. Zasoby te można analizować nie tylko w kontekście zbiorowości różnej skali, ale także w odniesieniu do rozmaitych aspektów życia społecznego (edukacji, rynku pracy, zdrowia itp.). W analizach dotyczących społeczeństwa polskiego zauważalny jest silniejszy akcent na publiczny, obywatelski wymiar kapitału społecznego, któremu towarzyszy konstatacja, że wciąż zbyt niski jest poziom tej formy kapitału. Nie kwestionując znaczenia zaangażowania obywatelskiego, którego wyrazem jest m.in. aktywność wolontariacka i stowarzyszeniowa, warto podkreślić, że nie wyczerpuje ono możliwych form i mechanizmów mobilizacji kapitału społecznego. Wydaje się, że nasza wiedza o źródłach i efektach kapitału społecznego oraz związkach między jego poszczególnymi typami jest wciąż niepełna. Dotyczy to także kapitału społecznego opartego na więziach rodzinnych i jego znaczeniu zarówno jako źródła korzyści wewnątrzrodzinnych, jak i jego roli ocenianej z perspektywy szerszych całości społecznych.

Rodzina w teorii i typologii kapitału społecznego

Kapitał społeczny nie jest rozumiany jednolicie w literaturze przedmiotu. Przykładowo, Pierre Bourdieu przez kapitał społeczny rozumie „sumę zasobów, aktualnych i potencjalnych, które należą się jednostce lub grupie z tytułu posiadania trwałej, mniej lub bardziej instytucjonalizowanej sieci relacji, znajomości i wzajemnego uznania” (Bourdieu, Wacquant, 2001, s. 105). W ujęciu Roberta D. Putnama (1995b) kapitał społeczny „odnosi się do takich cech organizacji społeczeństwa, jak zaufanie, normy i powiązania, które mogą zwiększyć sprawność społeczeństwa, ułatwiając skoordynowane działania” (s. 258).

Alejandro Portes (1998) zwraca uwagę na konieczność rozróżnienia w ramach koncepcji kapitału społecznego jego dysponentów, źródeł (aktorów, którzy są gotowi udzielić pomocy) i zasobów (s. 6). Kapitał społeczny jest w tym ujęciu nie tylko źródłem kontroli społecznej, wsparcia uzyskiwanego w ramach rodziny i poprzez sieci pozarodzinne, ale może także przynosić efekty negatywne (*negative social capital*), takie jak: ograniczenie dostępu do pewnych zasobów osobom spoza danej grupy, nacisk na konformizm, utrudnienia aktywności ekonomicznej poprzez nadmierne żądania wsparcia ze strony członków własnej grupy etnicznej lub rodziny (Portes, 1998, s. 8–18).

Wszyscy wymienieni autorzy odwołują się w swoich pracach do rodziny jako źródła kapitału społecznego, choć różnie akcentują znaczenie więzi rodzinnych, co wynika m.in. z poziomu analizy omawianego zjawiska oraz przyjętej perspektywy teoretycznej. Rodzina stanowi kluczową kategorię powiązań z punktu widzenia akumulacji kapitału społecznego w pracach Jamesa Colemana i Pierre’a Bourdieu. Także R.D. Putnam (1995a), mimo niewątpliwego akcentowania sfery aktywności obywatelskiej zaznacza, że „najbardziej fundamentalną formą kapitału społecznego jest rodzina” (s. 730). Równocześnie, jak podkreślają Pierpaolo Donati i Riccardo Prandini (2007, s. 210), rodzina odgrywa zazwyczaj drugorzędną rolę w badaniach i analizach kapitału społecznego, szczególnie w kontekście sfery publicznej.

Zróźnicowanie efektów kapitału społecznego i kontekstów społecznych, w jakich dochodzi do jego mobilizacji, zrodziły potrzebę wprowadzenia typologii omawianego zjawiska.

W literaturze przedmiotu za szczególnie istotny podział uznaje się rozróżnienie kapitału społecznego wiążącego (*bonding*) i pomostowego (*bridging*)¹. Pierwszy, w rozumieniu przyjętym przez R.D. Putnama (2000), jest zorientowany na cele wewnątrzgrupowe, ma charakter ekskluzywny i skupia ludzi podobnych do siebie pod względem istotnych cech społecznych, podczas gdy kapitał pomostowy ukierunkowany jest na cele zewnętrzne, ma charakter inkluzywny i dotyczy powiązań zachodzących w poprzek podziałów społecznych. Wiążący kapitał społeczny jest podstawowym źródłem wsparcia społecznego i solidarności wewnątrzgrupowej. Kapitał pomostowy umożliwia zaś dostęp do zasobów i informacji ulokowanych poza daną wspólnotą (Putnam, 2000, s. 22).

Więzi rodzinne uznawane są za podstawową formę wiążącego kapitału społecznego. Alidona Żurek (2015) w następujący sposób przedstawia rolę rodziny w dostępie do rozmaitych zasobów:

Sens życia, ścieżki karier życiowych, bezpieczeństwo osobiste, prywatność, realizacja cenionych społecznie wartości – wszystkie te czynniki postrzegane są jako immanentny zasób jakim dysponuje wspólnota rodzinna. Jeśli nawet w sposób bezpośredni nie sprawuje nad nimi kontroli, to jest szafarzem narzędzi, przy pomocy których jednostka może po nie sięgnąć. Rodzina dystrybuje owe zasoby, materialne, finansowe, kulturowe, instrumentalne, związane ze swobodą dysponowania czasem, wśród tych osób, które nabywają prawa do wsparcia w związku z członkostwem w rodzinie (s. 58).

Efekty mobilizacji zasobów kapitału społecznego, których dysponentem jest rodzina, są widoczne m.in. w sferze ekonomicznej, w obszarze zdrowia i edukacji. Pomoc krewnych i przyjaciół może być również ważnym czynnikiem warunkującym wejście na rynek pracy i przebieg kariery zawodowej, przy czym korzystanie z kontaktów rodzinnych i przyjacielskich w procesie poszukiwania pracy jest zróżnicowane w zależności od pozycji jednostki i jakości posiadanego przez nią kapitału społecznego (por. Field 2003, s. 51–52; Putnam 2000, s. 525; Theiss 2012, s. 82–85). Rodzinny kapitał społeczny może pełnić funkcję kompensacyjną, w pewnym stopniu uzupełniając niedobór innych form kapitału.

Zdaniem R.D. Putnama (2000), mimo niewątpliwych korzyści wewnątrzgrupowych, wiążący kapitał społeczny, wspierając lojalności wewnątrzgrupowe, niesie ze sobą większe ryzyko negatywnych skutków ubocznych na poziomie szerszej społeczności (s. 23). W polskich analizach dotyczących rodziny jako źródła kapitału społecznego dominuje przekonanie, zgodnie z którym silne więzi rodzinne osłabiają ogólny poziom kapitału społecznego. Tomasz Szlendak (2010) zauważa: „Bardzo skuteczna sieć współpracy wewnątrzrodzinnej i silna więź między członkami rodziny, choć bez wątplenia przyczyniają się do poczucia bezpieczeństwa, tworzą niestety często odizolowaną rodzinną przestrzeń, zamkniętą na wszystkich i na wszystko, co pochodzi z zewnątrz” (s. 249). Społeczeństwo polskie opisywane jest jako „familijne”, a charakterystyczny dla Polaków kapitał społeczny oparty na więziach rodzinnych jako przykład „brudnego kapitału społecznego” (Szlendak, 2010, s. 252).

W literaturze przedmiotu obecne są także inne ujęcia i oceny efektów rodzinnego kapitału społecznego. P. Donati i R. Prandini (2007) twierdzą, że kluczowe znaczenie dla uznania rodziny za źródło kapitału społecznego w rozumieniu wspólnotowym i uogólnionym ma

¹ Rozróżnienie kapitału wiążącego i pomostowego nie wyczerpuje, rzecz jasna, możliwych typów kapitału społecznego. Obok wspomnianego podziału, K.A.Goss i R.D. Putnam wyróżniają także kapitał społeczny skierowany do wewnątrz (*inward-looking social capital*) i zorientowany na cele zewnętrzne (*outward-looking social capital*), kapitał społeczny formalny i nieformalny, kapitał społeczny oparty na więziach silnych (*thick social capital*) i na słabych (*thin social capital*). (zob. Putnam, Goss, 2002, s. 9–12).

ukierunkowanie wewnętrznej solidarności i spójności na cel, jakim jest znacząca obecność rodziny w środowisku zewnętrznym (s. 217). Warto także podkreślić, że w rozumieniu R.D. Putnama (2000), kategorie wiążącego i pomostowego kapitału społecznego nie są wzajemnie wykluczające się (rozłączne), tzn. realne grupy i organizacje mogą mieć pod pewnymi względami charakter wiążący (np. homogeniczność w płaszczyźnie religijnej), a równocześnie stanowić kapitał pomostowy w odniesieniu do innych cech społecznych (np. heterogeniczność w wymiarze płci lub wieku) (s. 23). W rzeczywistości społecznej możemy mieć do czynienia z różnymi kombinacjami wiążącego i pomostowego kapitału społecznego, tzn. jednostki i struktury społeczne charakteryzować się mogą zarówno dominacją jednej formy kapitału społecznego, jak i mogą mieć wysokie lub niskie zasoby obu typów kapitału społecznego (por. Putnam, 2007, s. 143–144).

Rodzina jako źródło kapitału społecznego

Rodzinny kapitał społeczny, postrzegany z perspektywy wewnątrzgrupowej, dotyczy relacji między krewnymi i powinowatymi, które są źródłem wsparcia opartego na wzajemności i zaufaniu oraz umożliwiają jednostkom i rodzinom dostęp do zasobów materialnych i niematerialnych. Rodzinny kapitał społeczny jest powiązany z kategoriami solidarności międzypokoleniowej i transferu międzypokoleniowego. Pierwsze z wymienionych pojęć opisuje gotowość do świadczenia pomocy w ramach rodziny wielopokoleniowej (Szlendak, 2010, s. 253), z kolei przez transfer międzypokoleniowy (inaczej też przepływy międzypokoleniowe) rozumie się „przekaz dowolnych środków czy zasobów między pokoleniami” (Szlendak, 2010, s. 254).

Nawiązując do koncepcji obecnych w literaturze przedmiotu, możemy uznać, że poziom (jakość) kapitału społecznego analizowanego w kontekście więzi rodzinnych jest wyznaczany poprzez:

- zakres (rozpiętość) sieci kontaktów rodzinnych oraz częstotliwość kontaktów,
- potencjał (gotowość udzielenia) wsparcia społecznego ze strony członków rodziny,
- efektywność więzi oceniana z perspektywy jakości i rodzaju zasobów możliwych do zmobilizowania poprzez kontakty rodzinne.

Warto także zauważyć, że więzi rodzinne zapewniają nie tylko bezpośrednie wsparcie ze strony krewnych i powinowatych (np. opieka nad wnukami, pomoc finansowa rodziców itp.), ale także zapośredniczony przez członków rodziny dostęp do zasobów innych aktorów społecznych, ulokowanych w otoczeniu rodziny.

Interesującą kwestią jest możliwość dziedziczenia kapitału społecznego. Jak podkreśla ją Rafał Drozdowski i Marek Ziółkowski (1999), dziedziczenie kapitału nie ogranicza się do zasobów rzeczowych:

Każda jednostka przejmuje – przede wszystkim od swojej rodziny ale także i od swojej grupy (warstwy, wspólnoty religijnej, klasy, narodu) – jakąś część jej kapitałów, która staje się jej własnością i którą ma ona prawo wykorzystywać do realizacji swoich celów. Wchodzą tu w grę różne mechanizmy dziedziczenia. Obok „mechanicznego” dziedziczenia dóbr materialnych, „dziedziczy się” sieć więzi społecznych i „dziedziczy się” oczywiście określony rodzaj kompetencji kulturowej – np. sposób mówienia, preferencje estetyczne itp. Po drugie, w toku procesu socjalizacji nabywa się również pewnych szczególnych kompetencji i umiejętności dotyczących reguł posługiwania się odziedziczonymi kapitałami i reguł ich eksploatacji oraz pomnażania (s. 15).

Autorzy zwracają również uwagę na to, że wartość posiadanych kapitałów zależy od społecznej oceny (prawomocności) ich stosowania przez aktorów społecznych (Drozdowski, Ziółkowski, 1999, s. 15). Uwaga ta niewątpliwie dotyczy także kapitału społecznego i mobilizacji więzi rodzinnych dla osiągnięcia różnych celów.

Dystrybucja tak rozumianego kapitału społecznego jest powiązana z nierównościami społecznymi, nie tylko odzwierciedla istniejące podziały, ale może je utrwalać i pogłębiać, ułatwiając bądź utrudniając jednostkom i grupom dostęp do cenionych zasobów. Ponadto, zarówno w odniesieniu do źródeł i efektów mobilizacji rodzinnego kapitału społecznego, jak i wówczas, gdy uwaga jest skupiona na jego dysponentach, warto rozważyć problem zróżnicowania dostępu do kapitału społecznego wewnątrz rodziny, ze względu na takie cechy jak płeć, wiek, pozycja w rodzinie. Interesującą kwestią jest również „poziom zwrotu” inwestycji w kapitał społeczny poszczególnych członków rodziny (przedstawicieli określonych ról społecznych i/lub pokoleń).

Badania nad kapitałem społecznym kobiet i mężczyzn wskazują na różnice w kompozycji sieci społecznych przedstawicieli obu płci. Kobiety w większym stopniu polegają na kontaktach rodzinnych. W ocenie badaczy, relacje społeczne kobiet są mniej funkcjonalne w osiąganiu celów związanych z aktywnością zawodową, czy też szerzej w kontekście mobilności społecznej (por. Lin, 2000). Równocześnie, jak można przypuszczać, ponoszą one relatywnie wyższy koszt związany z funkcjonowaniem rodzinnego kapitału społecznego. Wyniki badań wskazują na większe obciążenie kobiet świadczeniem usług opiekuńczych na rzecz chorych i/ lub starszych członków rodziny. Jest to równocześnie praca w dużym stopniu niedostrzegana i niedoceniana przez otoczenie (Tobiasz-Adamczyk, 2013, s. 193). W społecznym odczuciu udzielanie pomocy w chorobie, prace pielęgnacyjne itp. wciąż traktowane są jako typowo kobieca sfera aktywności.

Rozwazać można także dostęp do kapitału społecznego i koszt jego mobilizacji, uwzględniając różnice pokoleniowe (rodzice–dzieci). Z badań nad transferami międzypokoleniowymi w państwach europejskich wynika, że częstszy jest przepływ zasobów (w tym pomocy finansowej) od starszego pokolenia do młodszego niż odwrotnie, przy czym dostrzegalne jest zróżnicowanie intensywności i częstości przepływów między krajami (Szlendak, 2010, s. 256). Także w tym kontekście zauważalne są różnice płci: „Ze strony dorosłych dzieci opieka nad starszymi rodzicami spełniana jest przede wszystkim przez córki, ale też matki otrzymują więcej opieki i wsparcia od swych dorosłych dzieci niż ojcowie” (Tobiasz-Adamczyk, 2013, s. 202).

Opisany wzór kulturowy dotyczący realizacji funkcji opiekuńczych w rodzinie może wpływać na zakres kapitału społecznego kobiet. Jak zauważa Beata Tobiasz-Adamczyk: „W sytuacji braku wsparcia i pomocy ze strony najbliższego otoczenia często skutkiem pełnienia przez kobiety funkcji opiekuńczej jest ich całkowite lub znaczne wycofanie z innych ról społecznych i partycypacji w różnych formach aktywności społecznej” (2013, s. 208). Zobowiązania wobec rodziny mogą zatem dodatkowo osłabiać posiadany przez kobiety kapitał społeczny poprzez ograniczanie kontaktów społecznych.

Rodzinny kapitał społeczny w kontekście przemian społeczno-kulturowych

W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na zmiany zachodzące w obrębie rodziny i pokrewieństwa, ich struktury oraz definicji społecznych. Pełne przedstawienie tej kwestii wykracza poza zakres niniejszego artykułu, niezbędne wydaje się jednak przywołanie kluczowych tendencji dotyczących wzorów życia rodzinnego, ważnych z punktu widzenia

akumulacji i mobilizacji kapitału społecznego. Aldona Żurek (2015) zwraca uwagę na dwa zachodzące równolegle procesy:

Obok siebie współistnieją dwie tendencje: zamykanie się i kurczenie rodziny oraz otwieranie się jej na osoby niespokrewnione, które mimo tego nabywają status osoby swojej. Pojęcie przyjaciół rodziny, którzy z różnych względów uczestniczą w przełomowych momentach rodziny podstawowej, a także w ich życiu codziennym, każe spojrzeć na tę kategorię jak na quasi-krewnych (s. 67).

Tym samym problematyczne staje się wyznaczenie granic rodziny – więzi rodzinnych oraz zobowiązań wobec członków rodziny. O ile dawniej status krewnego lub powinowatego niemal automatycznie oznaczał swojskość i prawo do zasobów rodziny, o tyle dziś granice swojskości i obcości ulegają zmianom, a wsparcie nie ma charakteru automatycznego. Jak zauważa Aldona Żurek (2015): „Coraz częstsze są w związku z tym takie sytuacje, w których mimo posiadania wspólnych przodków, nasi dalsi krewni nie są definiowani jako swoi” (s. 68). Zmiany zachodzące we wzorach życia rodzinnego, w których odzwierciedla się także szerszy proces indywidualizacji, z jednej strony zwiększają zakres wolności osobistej jednostek, uwalniając je od swoistego przymusu podtrzymywania relacji rodzinnych, z drugiej zaś strony pozbawiają je istotnej formy zabezpieczenia społecznego ze strony wspólnoty rodzinnej (s. 59–60).

Jakie znaczenie ma współcześnie rodzinny kapitał społeczny? Czy jego rola zmniejsza się czy wręcz przeciwnie – wzrasta? Wyniki badań nie przynoszą jednoznacznej odpowiedzi na postawione pytania. Z jednej strony pojawiają się głosy wskazujące na zmniejszanie się znaczenia więzi rodzinnych i ich substytucję, m.in. przez kontakty z przyjaciółmi i znajomymi (Field, 2003, s. 111), a z drugiej strony dostępne są analizy, wedle których mamy do czynienia ze wzrostem znaczenia zasobów rodziny w kontekście nierówności społecznych i możliwości awansu społecznego. Na przykład, Zbyszko Melosik (2013) zwraca uwagę na wzrost znaczenia kapitału społecznego rodziny pochodzenia jako czynnika warunkującego osiągnięcie sukcesu życiowego w sytuacji dostrzegalnej inflacji dyplomów (s. 38–39).

Wnioski z tych obserwacji, rzecz jasna, nie muszą się wykluczać. Hipotetycznie istnieją różnice między potencjałem wsparcia i możliwościami mobilizacji określonych relacji społecznych w różnych kontekstach. Można zatem postawić pytanie o to, w jakim stopniu relacje z przyjaciółmi i znajomymi są w stanie zastąpić więzi rodzinne wówczas, gdy w grę wchodzi dostęp do rzadkich zasobów lub pomoc w różnego rodzaju sytuacjach kryzysowych. Przykładowo, jak wspomniano wcześniej, rodzina pozostaje nadal podstawowym źródłem wsparcia osób starszych i krewnych w sytuacji choroby. Zdaniem Iwony Taranowicz (2002):

Istnienie systemu wsparcia decyduje o tym, jak rodzina radzi sobie z chorobą i jej konsekwencjami. (...) I jak się okazuje, nic nie zmieniło wprowadzenie wolnego rynku, na którym można nabyć wszelkie usługi – rodzina nadal korzysta przede wszystkim, niemal wyłącznie, z nieformalnego systemu pomocy (s. 112).

P. Donati i R. Prandini (2007) uważają, że zmiany wzorów życia rodzinnego nie muszą oznaczać automatycznie erozji kapitału społecznego, podobnie jak obserwowane zmiany form aktywności obywatelskiej. Rodzinny kapitał społeczny jest dziś bardziej rozproszony, mniej stabilny i w większym stopniu oparty na strukturze sieciowej. Nie oznacza to jednak, że nie działa (Donati, Prandini, 2007, s. 218). Problematyka ta wymaga dalszych badań.

Podsumowanie

Relację między rodziną i kapitałem społecznym można analizować z dwóch perspektyw – wewnątrzrodzinnej i z punktu widzenia szerszych struktur społecznych. W pierwszym przypadku uwaga skoncentrowana jest na mobilizacji zasobów przez członków rodziny i jej ewentualnych efektach, drugie podejście akcentuje znaczenie więzi rodzinnych, ich kondycji i struktury dla funkcjonowania społeczeństwa. Na podstawie literatury przedmiotu można wnioskować o konieczności rozszerzenia badań nad efektywnością wsparcia rodzinnego w kontekście zachodzących zmian struktury i stylu życia współczesnych rodzin. Dalszych badań wymaga także problem relacji między różnymi typami kapitału społecznego, w tym np. pogłębienie wiedzy o znaczeniu kapitału rodzinnego na poziomie społeczności. Wydaje się, że mimo zmian, jakie zachodzą w rodzinach i ich otoczeniu społecznym, nie można mówić o znaczącym spadku znaczenia rodzinnego kapitału społecznego, tak samo o jednoznacznie negatywnym wpływie silnych więzi rodzinnych na rozwój kapitału szerszych społeczności.

BIBLIOGRAFIA

- Bourdieu, P., Wacquant, L. (2001). *Zaproszenie do socjologii refleksyjnej*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Donati, P., Prandini, R. (2007). The Family in the Light of a New Relational Theory of Primary, Secondary and Generalized Social Capital. *International Review of Sociology*, 17 (2), 209–223.
- Drozdowski, R., Ziółkowski, M. (1999). Funkcjonowanie kapitałów kulturowego i społecznego w dobie pragmatyzacji świadomości społecznej. *Przegląd Socjologiczny*, 2, 11–37.
- Field, J. (2003). *Social Capital*. London: Routledge.
- Furstenberg, F.F., Kaplan, S.B. (2007). Social Capital and the Family. W: J. Scott, J. Treas, M. Richards (red.), *The Blackwell Companion to the Sociology of Families* (s. 218–232). Oxford: Blackwell Publishing.
- Lin, N. (2000). Inequality in Social Capital. *Contemporary Sociology*, 29 (6), 785–795.
- Melosik, Z. (2013). Edukacja uniwersytecka i procesy stratyfikacji społecznej. *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja*, 1 (3), 21–46.
- Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1–24.
- Putnam, R.D. (1995a). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*, 6 (1), 65–78.
- Putnam, R.D. (1995b). *Demokracja w działaniu*. Kraków: SIW Znak.
- Putnam, R.D. (2007). E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century. The 2006 Johan Skytte Prize Lecture. *Scandinavian Political Studies*, 30 (2), 137–174.
- Putnam, R.D., Goss K.A. (2002). Introduction. W: R.D. Putnam (red.), *Democracies in flux. The Evolution of Social Capital in Contemporary Society* (s. 3–19). Oxford: Oxford University Press.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

- Slany, K. (2013). Ponowoczesne rodziny – konstruowanie więzi i pokrewieństwa. W: K. Slany (red.), *Zagadnienia małżeństwa i rodzin w perspektywie feministyczno-genderowej* (s. 45–64). Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Szlendak, T. (2010). *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*. Warszawa: WN PWN.
- Taranowicz, I. (2002). Rodzina a problemy zdrowia i choroby. W: J. Barański, W. Piątkowski (red.), *Zdrowie i choroba. Wybrane problemy socjologii medycyny* (s. 105–115). Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATT WWO.
- Theiss M. (2012). *Krewni – znajomi – obywatele. Kapitał społeczny a lokalna polityka społeczna*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Tobiasz-Adamczyk, B. (2013). Wyzwania dla rodzin związane z opieką nad chorym lub starszym bliskim. W: K. Slany (red.), *Zagadnienia małżeństwa i rodzin w perspektywie feministyczno-genderowej* (s. 191–211). Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Żurek, A. (2015). Swoi i obcy w rodzinie. W: I. Taranowicz, S. Grotowska (red.), *Rodzina wobec wyzwań współczesności. Wybrane problemy* (s. 57–72). Wrocław: Oficyna Wydawnicza Arboretum.

FAMILY AND SOCIAL CAPITAL. SELECTED THEORETICAL AND RESEARCH PROBLEMS

KEYWORDS

SOCIAL CAPITAL, FAMILY,
FAMILY BONDS, BONDING
SOCIAL CAPITAL, BRIDGING
SOCIAL CAPITAL

ABSTRACT In the article the attention is focused on the family as a source of social capital. The article presents some defining and research problems concerning the functioning of social capital in the context of changes in the bonds within a family, in its structure and relationships. The first part depicts the place the family occupies in the theory and typology of social capital, in particular in the division into bonding and bridging social capital. The next part is devoted to the conceptualisation of the family's social capital. Special attention has been paid to the diversification of the access to social resources within a family. The last part of the article describes the relations between socio-cultural changes and social capital; this time special attention is paid to the changes in family life patterns and their significance to the resources of social capital.